

**Ion H. Ciubotaru, Catolicii din Moldova. Universul culturii populare,
Episcopia Romano-Catolică (Departamentul Cercetării Științifice),
Iași, Editura "Presa Bună", 1998, vol I, 280 p.**

Anton Coșa

Cea mai bună pledoarie pentru o carte este, credem noi, cartea însăși. Calitățile sale de conținut, de formă ori de stil, noblețea intențiilor, rigoarea științifică a argumentației și acuratețea concluziilor le considerăm suficient de convingătoare și revelatoare și prin urmare ne vom lua libertatea de a reproduce aici pasaje din această carte. Dacă vom analiza mai amănunțit lucrarea, o vom face nu numai pentru a sacrifica unei uzanțe bine înrădăcinate în practica științifică ci și dintr-un motiv special care rezidă în natura deosebită a subiectului abordat, care face din această operă una de referință pentru cultura populară tradițională a catolicilor din Moldova, una fără precedent în cercetarea științifică de gen a acestei comunități.

Autorul, unul dintre cei mai reputați etnologi din țara noastră, profesor la Universitatea "A.I. Cuza" din Iași, precizează în primele pagini ale lucrării că aceasta "este rodul unor ample cercetări etnologice, efectuate, pe parcursul a trei ani și jumătate, în aproape toate așezările cu populație majoritară romano-catolică din Moldova... Au fost investigate peste o sută cincizeci de localități, demersul științific înregistrând astfel o amploare fără precedent în ceea ce privește cunoașterea coordonatelor culturii populare create și păstrate în aceste comunități. O inițiativă atent elaborată, întemeiată pe interesul constant al celor mai mulți oameni față de universul culturii populare, pe cunoașterea specificului acestor sate, despre care s-a scris puțin, în ciuda faptului că se numără adesea printre vetrele folclorice de referință din spațiul moldovenesc.

Trebuie arătat aici că toate componentele civilizației tradiționale din aceste așezări se caracterizează printr-o puternică unitate și poartă pecetea inconfundabilă a spiritualității românești. Semnele arhaicității și ale duratei pot fi identificate, cu ușurință, în cele trei compartimente ale creației populare ce fac obiectul prezentei lucrări: arhitectura populară tradițională, textilele de interior și portul popular de sărbătoare. Alte dimensiuni ale universului etno-folcloric din satele catolicilor moldoveni - cum ar fi riturile de trecere, obiceiurile calendaristice, literatura și muzica populară, - vor fi tratate în volumele următoare, aflate în curs de pregătire" (p. 7-8).

Cartea începe cu o binecuvântare a Excelenței Sale Mons. Petru Gherghel, Episcop Romano-Catolic de Iași (p. 5), urmată de un Cuvânt Înainte al autorului (p. 7-8). În Introducere (p. 9-15) sunt inserate unele considerații istorice asupra trecutului comunității catolice și a catolicismului din Moldova, ca și unele aspecte etnologice generale.

În continuare, în prima parte a lucrării, dedicată arhitecturii populare tradiționale, sunt prezentate tipurile de localități rurale, casa tradițională, curtea și acareturile, gardurile și porțile monumentale, fântânile, troițele, stâlpii și bisericile.

"Prezente în majoritatea regiunilor Moldovei, așezările catolicilor din Dieceza de Iași relevă toate caracteristicile habitatului rural din această parte a țării" (p. 21).

Aceasta “nu se limitează doar la construcțiile arhitectonice din interiorul satului. El este privit ca o succesiune de cercuri concentrice, având ca limită exterioară hotarul - străjuit adesea de troițe sau de cruci, ca succedanele ale celor dintâi, - și terminând cu pereții casei ce adăpostesc epicentrul spațiului cosmizat și anume **vatra**. Mentalitatea populară arhaică percepea **vatra** ca pe o axă a spațiului locuinței, în care simbolismul biologic și tutelar al focului își păstra nealterată întreaga consistență” (p. 24).

“Pentru ruralul de odinioară, **casa** nu reprezenta doar un simplu obiect, un adăpost care să-l ferească de intemperii sau de alte neplăceri. El vedea în casă și un spațiu spiritual, adică nu numai de întreținere a vieții cotidiene, ci și de promovare a unor valori culturale... Casa înseamnă familie, identitate, dar în același timp exprimă și o anume mentalitate (p. 25). Riturile de întemeiere însoțesc pas cu pas toate momentele importante ale realizării edificiului. Este un indiciu clar că cele două dimensiuni fundamentale, **casa-obiect** și **casa-concept**, fuzionau la nivelul mentalității arhaice, ceea ce înseamnă că pentru ruralul tradițional conexiunile erau cât se poate de limpezi” (p. 27).

“Categorica construcțiilor arhitectonice tradiționale include mai întâi **casa monocelulară**, căreia avea să i se adauge ulterior **tinda**, ce căpăta și funcție de **cămară**, apoi casa cu o **încăpere**, **antreu** și **chiler** sau **bucătărie** și, în fine, casa cu **două încăperi** și **tindă rece**, tipul cel mai răspândit prin deceniile trei-patru ale veacului nostru și pe care îl întâlnim frecvent și astăzi (p. 29). Uneori, casa, fântâna și bucătăria de vară erau îngrădite, fiind despărțite de restul acareturilor, precum și de locul unde se țineau furajele. Această așa-numită **ogradă dublă** era cândva foarte răspândită și nu constituia o particularitate a gospodăriilor ce aparțineau ceangăilor, așa cum înclină să creadă unii etnografi maghiari din țara noastră” (p. 30).

Porțile monumentale din satele catolice au fost cercetate de specialiști “în contextul general al porților monumentale românești, situându-le alături de cele din Maramureș sau din ținutul Gorjului. Excepție fac doar etnologi maghiari, care le aseamănă cu porțile din secuime, admitând totuși că sunt mai rudimentare” (p. 36).

Capitolul consacrat arhitecturii populare tradiționale se încheie cu o succintă prezentare a bisericilor. “Bisericile și cimitirele formau un tot unitar, un spațiu de sine stătător, care era privit tot ca o **vatră de sat**. Aici își află odihna veșnică cei plecați pe drumul fără întoarcere, în lumea moșilor și a strămoșilor, formând cealaltă jumătate a neamului” (p. 38).

În capitolul al doilea al lucrării sunt prezentate textilele de interior, “țesăturile și cusăturile, menite să slujească uzului casnic, să împodobescă odăile țărănești ori să fie folosite la înfăptuirea unor ceremonialuri, obiceiuri și rituri... satele cu populație catolică... conservând adevărate tezaur de ștergare, scoarțe, lăicere și păretare măiestrit lucrate” (p. 90). “Interioarele caselor țărănești ale populației catolice din Moldova adăpostesc uneori prosoape ce pot fi socotite adevărate opere de artă, demne de a figura în cele mai exigente colecții muzeale... O parte din prosoapele țesute în aceste sate amintesc - prin sintaxa câmpurilor ornamentale, ca și prin vigoarea tonalității cromatice - de produsele similare existente în zonele Bucovinei, Năsăudului sau Bihorului. Pe lângă aceste tipuri de ștergare, întâlnim într-o proporție destul de ridicată, și exemplare brodate. În cazul acestor cusături, alături de modelele «în bandă» apar compoziții libere, în tehnica panoului, care ar putea fi circumscrise unui spațiu oval, rombic sau rotund.

Benzile laterale, limitrofe dantelei sau franjurilor sunt alcătuite din registre cu flori, cu frunze și vrejuri, cu lanțuri cu forme geometrice, cu împletituri (antrelacuri) complexe din motive fitomorfe, avimorfe, skeomorfe și, mai rar, antropomorfe” (p. 92).

“Broderiile de pe unele batiste sau fețe de pernă au dezvoltat ornamente centrale discontinue, «închise», pornind de la o stea sau o rozetă, încadrată simetric de flori, frunze și fructe... Aproape toate cusăturile tradiționale sunt realizate în **cruciulițe simple** (cunoscutul **punct românesc**) sau **duble**, la un fir, ori «în butuci». Nu vom întâlni niciodată, nici măcar în mod accidental, prezența punctului **iras** (scris), specific broderiilor maghiare” (p. 93).

“În ceea ce privește **scoarțele**, sunt de remarcat două categorii principale: una se impune prin frecvența decorului geometrizat, iar cea de a doua prin preferința pentru ornamentele vegetale. Proporția răspândirii celor două grupe de țesături depinde, în bună parte, de zona sau aria etno-folclorică în care au fost realizate. Pentru că, așa cum e și firesc, obiectele de artă populară din satele cu populație catolică relevă specificul și particularitățile regionale sau locale” (p. 94).

Dar “continuitatea creației artistice în domeniul țesăturilor și cusăturilor nu s-a datorat numai factorilor funcționali și estetici. Un puternic impuls pentru conservarea izvoadelor străvechi a fost primit și din sfera ritual-ceremonială. Având numeroase implicații în folclorul obiceiurilor familiale, ștergarul, batista sau năframa au substituit, în plan concret, **podul sau puntea** cu semnificații magice pe plan spiritual” (p. 98). “Năframe, ștergare, covoare și lăicere, privite în intimitatea căminului, amintesc și astăzi crâmpie emoționante din biografia simplă a truditului țaran” (p. 101).

În capitolul al treilea al cărții se analizează costumul popular de sărbătoare care “contribuie, în mare măsură, la înțelegerea originii și identității populației de care vorbim (p. 165)... Într-adevăr, așa după cum s-a mai spus catolicii din Moldova sunt păstrătorii celor mai vechi tradiții de vestimentație românească din această parte a țării. Portul bătrânesc, pe care ei îl îmbracă și astăzi, este inconfundabil și are o puternică personalitate ce se manifestă prin aceea că păstrează, nealterate, elementele fundamentale ale substratului traco-daco-iliric... Particularitățile stilistice și morfologice pe care le pune în evidență portul tradițional de sărbătoare al populației catolice din Moldova pledează, fără nici un dubiu, pentru obârșia românească a acestor credincioși... Unitatea în varietate, ca și specificul costumului de sărbătoare pe care îl poartă catolicii moldoveni rezultă și din faptul că aceste straie se încadrează viziunii sculpturale a portului românesc (p. 166)... Albul rămâne culoarea de bază în toate componentele vestimentare, ca o marcă a curățeniei sufletești, a purității, a prețuirii luminii. Geometrismul ornamentației costumului popular tradițional, deci inclusiv a celui întâlnit în satele catolice, ordonează și temperamentează compozițiile decorative și armoniile cromatice” (p. 167).

“Este îmbucurător să constatăm că la nivelul mentalității, există în aceste așezări un cult al tradiției și al neamului, al păstrării valorilor moștenite din bătrâni, în ciuda neajunsurilor sau injustițiilor ca care oamanii s-au confruntat. Volumul de față surprinde doar o frântură din existența lor. Este semnul de recunoștință ce li se cuvine pentru felul în care au știut să păstreze peste veacuri specificul creației populare românești” (p. 15).

Cartea cuprinde un număr de 432 fotografii color, de o excepțională valoare artistică, executate de inginerul Cristian Lisacovschi, fotografiile care vin în sprijinul argumentației din text într-un mod foarte convingător.

Lucrarea mai cuprinde o bibliografie (p. 251-254), un indice de nume (subiecți chestionați - p. 255-261), precum și rezumate în limbile engleză (p. 263-267), franceză (p. 269-273) și italiană (p. 275-279).

Din cuprinsul acestei cărți se întinde chemarea la cunoașterea adevărului, cu lărga disponibilitate cu care Toma fu odinioară chemat de **Mântuitorul**: "*Adu degetul tău și vezi mâinile mele, și mâna ta o pune în coasta mea*". Este un îndemn la lectură și meditație, cu aceeași chemare divină, care pe Toma l-a cutremurat: "*și nu fii necredincios!*"

Această carte a apărut sub egida Departamentului Cercetării Științifice din cadrul Episcopiei Romano-Catolice Iași. Trebuie să evidențiem aici meritul deosebit al Excelenței Sale Mons. Petru Gherghel, Episcop de Iași, datorită căruia a fost posibilă tipărirea lucrării la **Tipografia Vaticană** în condiții grafice deosebite care fac din ea și o ediție bibliofilă.